

Prof. Dr. Mustafa KARABULUT

Adıyaman Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Adıyaman/TÜRKİYE
mkarabulut@adiyaman.edu.tr
ORCID

**HALİT ZİYA UŞAKLIGİL'İN
“MAİ VE SİYAH” ROMANINDA
ANNEYE DÖNÜŞ İZLEĞİ**

THE THEMA OF RETURN TO
MOTHER IN THE NOVEL OF “MAİ VE
SİYAH” HALİT ZİYA UŞAKLIGİL'S

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 04.02.2020
Kabul Tarihi: 06.03.2020
Yayımlanma Tarihi: 01.04.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 04.02.2020
Accepted Date: 06.03.2020
Date Published: 01.04.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Karabulut, Mustafa. “Halit Ziya Uşaklıgil'in “Mai ve Siyah” Romanında Anneye Dönüş İzleği”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 12, Bahar 2020, s. 61-71.

Karabulut, Mustafa. “The Thema of Return to Mother in The Novel of “Mai ve Siyah” Halit Ziya Uşaklıgil's”, *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 12, Spring 2020, p. 61-71.

hikmet.684726

Prof. Dr. Mustafa KARABULUT

**HALİT ZİYA UŞAKLIGİL'İN "MAİ VE SİYAH" ROMANINDA ANNEYE DÖNÜŞ
İZLEĞİ***

THE THEMA OF RETURN TO MOTHER IN THE NOVEL OF "MAI VE SİYAH" HALİT
ZİYA UŞAKLIGİL'S

ÖZ

Mai ve Siyah, Halit Ziya Uşaklıgil'in adeta Servet-i Fünûn edebiyatının edebi bildirgesi sayılan bir romanıdır. Eserin merkezindeki kişi Ahmet Cemil, Servet-i Fünûn neslinin temsilcisi durumundadır. Onun hayalleri, aşkı, ümitleri, şiir sanatına dair düşünceleri romanın tematik kurgusunu oluşturur. Romanda asıl tema olarak başkışının hayalleri ile hayal kırıklıkları, yani gerçekleşmeyen hayalleri yer alır. Ahmet Cemil, gençliğinin ilk yıllarında babası ölünce kız kardeşinin ve annesinin geçiminin sorumluluğunu alır. Babasızlığın acısını derinden hisseden Ahmet Cemil, annesine sığınır. O, roman boyunca annesinin adeta kanatları altındadır. Hayalleri bir bir yıkılan Ahmet Cemil, romanın sonunda annesini de yanına alarak bir gece gemiyle İstanbul'dan uzaklaşmak ister. Geminin güvertesinde denizi seyreden Ahmet Cemil, intihar etmeyi düşünürken annesinin sesiyle intihardan vazgeçer. Bir bakıma ölümlü baş başa kalan Ahmet Cemil, annesi sayesinde hayatta kalır. Ahmet Cemil'in intihardan vazgeçmesini anneye dönüş izleğiyle açıklamak mümkündür. Bu çalışmada amaç, Mai ve Siyah romanında, "anneye dönüş" temasını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Halit Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah, anneye dönüş.

ABSTRACT

Mai ve Siyah is a novel by Halit Ziya Uşaklıgil, considered as literary declaration of Servet-i Fünûn literature. The person at the center of the work, Ahmet Cemil, is the representative of the generation of Servet-i Fünun. His dreams, love, hopes, and thoughts on poetry make up the thematic fiction of the novel. In the novel, the main theme is the dreams and disappointments of the other person, that is, unrealized dreams. Ahmet Cemil takes responsibility for his sister's and mother's livelihood when his father dies in his early years. Ahmet Cemil, who feels the pain of fatherhood, takes refuge in his mother. He is under the wings of his mother throughout in the novel. Ahmet Cemil, whose dreams are destroyed one by one, wants to get away from Istanbul with a ship one night by taking his mother with him at the end of the novel. Watching the sea on the deck of the ship, Ahmet Cemil gives up suicide with the voice of his mother while thinking about suicide. In a way, Ahmet Cemil, who is left with death, survives thanks to his mother. It is possible to explain the cessation of Ahmet Cemil's suicide by returning to the mother. The aim of this study is to reveal the theme of "return to mother" in Mai ve Siyah.

Keywords: Halit Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah, return to the mother.

* Bu makale 18.04.2019 tarihinde yapılan Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumunda sunulan yazıdan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Toplumun temel unsurları arasında yer alan aile, kişinin ilk terbiyesini aldığı ve hayata hazırlandığı birimdir. Anne, çocuğu doğuran, yetiştiren onun için her türlü sorumluluğu alan kişidir. “Çocuğun yetiştirilmesinde çoğunlukla babadan daha fazla pay sahibi olarak görülen annenin bu durumu çocuğun yaşamsal ihtiyaçlarını öncelikli olarak karşılamasından gelir. Toplumsal algıda tipik bir anne, çocuğunu –çoğunlukla çok isteyerek- doğurur, besler, büyütür buna ek olarak fedakârlığı ile yüceltilir, kutsal kabul edilir” (Sönmez, 2013: 1453). Çocuk ile anne arasında özel bir iletişim ağı vardır. Anne, çocuk için güven kaynağı olmakla beraber sığınılacak bir yerdir. Çocuk ile anne arasındaki bağ, sadece gerçek yaşamda değil, edebi eserlerde de görülür. Yahyâ Kemâl, Ahmet Hâşim, Cahit Sıtkı Tarancı, Necip Fazıl Kısakürek gibi sanatçıların şiirlerinde anne imajı da yer alır.

Servet-i Fünun dönemi yazarlarından Halit Ziya Uşaklıgil, özellikle roman türünde verdiği eserleriyle tanınır. Onun yazdığı “*Sefile, Nemide, Bir Ölü'nün Defteri, Ferdi ve Şürekâsı, Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Kırık Hayatlar, Nesli Ahir*” adlı eserler, yazıldığı dönemin sosyal ve kültürel yaşamından izler taşır. “Yazar bu romanlarında dönemin sosyo-kültürel yaşam algısını, bireyin iç dünyasını, toplumsal oluşum süreçlerini romanın imkânlarının el verdiği müddetçe derin ve bir bütünlük oluşturacak şekilde irdeler” (Şahin, 2017: 28).

Bir Servet-i Fünun Karakteri Olarak Ahmet Cemil

Türk edebiyatında modern romanların öncülerinden olan *Mai ve Siyah*, ağırlıklı olarak realist bir yapı gösterir. Roman tematik düzlemde “mai” ve “siyah” tezadı üzerine kurulmuş olup mai, Ahmet Cemil’in arzu ve hayallerini, siyah ise gerçekleşemeyen, yıkılan hayalleri sembolize eder. “Halit Ziya, Ahmet Cemil’in hem aşk hem de sanat hülyası taşımasını istemiştir. Fakat onun Lâmia’ya olan aşkı gizli kaldığı için, romandaki aşk duygusu ön plana çıkmaz” (Bakırcıoğlu, 2005: 60). Sanat algısı teması romanda ön plana çıkmaktadır. Eserde, sanat, dil, edebiyat ve şiir bağlamında münakaşalar önemli yer tutar. Bununla beraber romantizmin de bazı izleri görülür. Yazar, “Romanda ileride ortaya konacak sonuçlar için gerekli gördüğü hazırlayıcı sebepleri izah eder. Esere psikolojik derinlik kazandırmak amacıyla, Ahmet Cemil’in ve ondan ders alan çocuğun davranışlarını anlatırken, onların psikolojileri hakkında da malumat verir” (Zariç, 2016: 3263).

Mai ve Siyah’ın başkişisi Ahmet Cemil, babasını kaybettikten sonra ailesinin geçimini üstlenir. Bir taraftan çalışırken diğer taraftan geleceğe yönelik hayaller kurmaktadır. Bunlar içerisinde yazdığı şiirleri kitaplaştırıp ünlü ve zengin olmak ve iyi bir evlilik yapmak vardır. Bu arada kız kardeşi İkbâl’in de geleceğini düşünmek de onun görevidir. Arkadaşı Hüseyin Nazmi’nin kız kardeşi Lamia’ya aşık olan Ahmet Cemil onunla evlilik hayalleri kurmaktadır. Ancak onun hayalleri bir bir yıkılır. Kız kardeşinin ölümü, şiir kitabının kendisini kıskananlar tarafından beğenilmemesi, Lamia’nın bir

başkasıyla nişanlanması üzerine bütün ümitlerini yitiren Ahmet Cemil, annesi ile birlikte İstanbul'dan Kızıldeniz'e doğru giden bir gemiye binerler. Gece, geminin güvertesinde tek başına denizin derinliklerine bakan Ahmet Cemil, bir ara denizin derinliklerinde kaybolmayı, yani intiharı aklından geçirir. Bunalımın üst seviyeye çıktığı anda annesinin sesi ile irkilen Ahmet Cemil, annesine sarılarak ölümden de kurtulmuş olur.

Romanda Ahmet Cemil'in yanı sıra annesi Sabiha Hanım, kız kardeşi İkbâl, yardımcıları Seher, Hüseyin Nazmi ve onun kardeşi Lamia, şair Raci, Raci'nin oğlu Nedim ve eşi, Hüseyin Baha Efendi, Tevfik Bey ve oğlu Vehbi Bey, Ali Şekip Bey, Mir'at-i Şuûn şair Sait, Osman Tayyar, Hüseyin Baha ve Ahmet Şevki gibi isimler yer alır. Bu roman küçük yaşta babasını kaybeden ve annesine bağlanan Ahmet Cemil'in hikâyesidir. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mai ve Siyah* için "Türkiye'de nesli namına konuşan ilk eser" (Tanpınar, 2011: 288) der:

"Ahmed Cemil'in formasyonu neslinin formasyonu; titizlikleri, hiddetleri, aksülâmeleri, neslinin aksülâmeleridir. Daha Ferdî ve Şürekâsı'nda yetiştirme meselesini ve muhitte haşin ve kırıcı karşılaşmayı mevzu olarak alan Hâlit Ziya, bu ikinci büyük romanında kahramanını Bâb-ı Âli'nin ortasına atmakla nesli namına bütün bir konuşma rahatlığını elde etmiştir" (Tanpınar, 2011: 288).

Mai ve Siyah'ın başkişisi Ahmet Cemil'dir. "Başkişi, romanda yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezidir" (Stevick, 1988: 144). Bu vasfıyla, romanın diğer karakterlerinden farklı bir yere sahiptir. "Ahmet Cemil, romanın başında İstanbul'da Tepebaşı'nda bir gece mavi hayaller içinde gökyüzünü ve denizi seyretmektedir. O, adeta bir elmas yağmuru altındadır:

"Ah! Bu bârân-ı elmas... Bahçenin râkid havasını dağıtan, içinde bir aşk nefhası, sıcak ve baygın bir nefes gibi sanki ta göklerin sezilmeyen yüksekliklerinden dökülen bu nağmeler..." (s. 35).

Ahmet Cemil'i hayata bağlayan hayalleri romanın ilk kısımlarında görülmeye başlanır. Özellikle, "sevgili, şöhrat, köşk, bahçe, kütüphane, tek atlı bir araba ve gözlük sahibi olmak arzuları; kendi zevkine göre ve sadece canının istediği şeyleri okumak, gazete çıkarmak ve başmuharrir olmak gibi hayalleri romandaki libido unsurların birer göstergesi niteliğindedir" (Zariç, 2016: 3267).

Ahmet Cemil'in hayalleri ve ümitleri yıkılmaya başladığında roman da maviden siyaha dönüşmeye başlar: Birkaç yıl önce babasının ölümü, kız kardeşi İkbâl'in ölümü, şiir kitabının beğenilmemesi, şairlik ve yazarlık umutlarını yitirmesi, evini ve matbaayı kaybetmesi, sevdiği kız Lamia'nın başkasıyla nişanlanması, arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin Avrupa'ya gidişi ve İstanbul'dan kaçış.

Uşaklıgil, *Kırk Yıl* adlı hatıra eserinde başkahramanın yaşadıkları veya romanın sonlandırılması hakkında şöyle der:

“Bunu (Mâî ve Siyah) başka türlü tasarladım. O zamanın hayatından, idaresinden, memlekette teneffüs edilen zehirle dolu havadan muztarip, marîz bir genç, kısacası devrin bütün hayalperest yeni nesli gibi bir bedbaht tasvir etmek isterdim ki, ruhunun bütün acılarını haykırınsın, coşkun bir delilikle çırpınsın ve bütün emelleri parmaklarının arasından kaçan gölgeler gibi silinip uçunca, o da gidip kendini, ölmek için saklanan bir kuş gibi karanlık bir köşeye atsın. Bu gençte bir aşk yıldızı, bir sanat hulyası olacaktı ve bunların arasında bir sarhoş gibi yıkıla yıkıla, o duvardan bu duvara çarpa çarpa çekilip gidecek, nihayet bir kavukta sinip can verecekti, mavi hülyalar içinde yaşamak için yaratılmışken, siyah bir uçuruma yuvarlanacaktı.” (Uşaklıgil, 1969: 463).

Mâî ve Siyah romanında Ahmet Cemil’in içinde bulunduğu kaotik durum onun yaşam-ölüm arasında çatışma yaşamasına sebep olur. Bu, psikanalizdeki yaşam-ölüm (eros-thenatos) içgüdüleri ile açıklanabilecek bir durumdur. Psikanalizde “eros” ve “thanatos”, bireyin yapıcı ve yıkıcı yönlerini meydana getiren çatışma unsurlarındandır. Freud, 1920’de *Haz İlkesinin Ötesinde* eserini yayımlar ve burada ilk defa ölüm dürtüsünden bahsettikten sonra bu dürtüyü “thanatos”, yaşam dürtüsünü de “eros” sözcüğüyle ifade eder. “Ölüm içgüdüsünde bireyin yaşama ilişkin gerekliliklerden yorulup bunlardan kurtulma ve dinlenme isteği söz konusudur. Buna göre öznenin yaşamında ölüm dürtüleriyle yaşam dürtüleri arasında çatışma yer alır” (Karabulut, 2013: 258).

Romanın sonlarında Ahmet Cemil bir kaçış içerisindedir. Bu kaçış olay örgüsünde İstanbul’dan ayrılmak şeklinde gerçekleşir. “Ahmet Cemil’in gelişmelere karşı geliştirdiği tepki, hayal kırıklıklarıyla sabahladığı baba evini ve sevdiği şehri terk etmek olur. İstanbul’dan ayrılmadan önce kız kardeşi İkbâl’in mezarını ziyaret eder. Yolda rastladığı Vehbi Bey’e bir tokat atmakla yetinir” (Zariç, 2016: 3274).

Kaçış, Servet-i Fünûn edebiyatı sanatçılarının yapıtlarında başvurdukları önemli bir izlektir. Bu bir nevi onların baskılara karşı ortaya koydukları bir tepkidir. “Bu romandaki kaçışta yönün Şark manasıyla çöl olması, romanın tematik yapısındaki Doğu-Batı meselesini de gündeme getirir” (Zariç, 2016: 3274).

Ahmet Cemil, ilk gençlik yıllarında olmasına rağmen hayatın birçok kaotik yönünü yaşar. O, bütün umutlarını yitirmiş, bütün hayalleri elinden kaçmış bir durumda bir gemide çöle doğru yol almaktadır. “Romanın başında ‘mai hayaller’ ile süslü olarak tasvir edilen Ahmet Cemil’in dünyası, sonunda düş kırıklıklarıyla dolu ve siyah rengin hâkim olduğu bir hale bürünür” (Şengül, 2017: 52). Önceleri mavi denize bakıp hayaller kuran Ahmet Cemil’in, romanın sonunda çöllerin olduğu memleketlere doğru gitmesinde de imgesel bir anlatım vardır:

“Çöle, anne ile birlikte deniz yoluyla kaçış, nihai destrudo dürtüsü olan ölüm arzusunun farklı bir tezahürüdür, yok etme-yok olma/ölme-öldürme dürtüsünün ötelenmesi, gizlenmesi çabasının göstergesidir” (Zariç, 2016: 3275).

Ahmet Cemil ve Anneye Dönüş

Yazar, anneye dönüş temasını ve anne imgesini güçlendirmek için başkişi Ahmet Cemil'i romanın sonunda annesiyle baş başa bırakır. “Karanlık bir gecede anne ile çıkılan bu son yolculuk, Jung'a dayandırılan, bilinçaltı dışısı unsuru olarak, anima mitini, anne karnına dönüş özlemini çağrıştırır. Karanlık sular, emniyet demek olan anne karnını dolayısıyla huzurlu başlangıç anını simgelemektedir” (Zariç, 2016: 3275).

Romanın sonlarında simsiyah bir gecede bir Kızıldeniz'e doğru hareket eden Lyod gemisiyle annesi ile giden Ahmet Cemil, güvertede denizin siyahlıklarına bakarken düşüncelere dalar:

“Ta hülya hayatının başlangıcında, ümitlerinin incilas (parlaklığı) zamanında Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mai gece ile o bârân-ı elmas tahattur etti (o elmas yağmurunu hatırladı). Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece tekabül etti (karşılık oldu): *Mai ve Siyah*” (Mai ve Siyah, s. 398).

Denizin siyahlıklarına bakan Ahmet Cemil, bütün hayallerini, ümitlerini yitirmiş haldeyken siyahlıklardan başka bir şey göremez. Bir ara bu siyahlıklar arasında kaybolup gitmeyi, yani intihar etmeyi düşünür:

“Ah! Bu denizin zulmetlerinde saklanan hakikatler, asıl hakikat... Bir karar hamlesi yalnız bir küçük hareket, oraya gidebilirdi. Oraya gitmek, bu siyahlığın içine, bir daha çıkılamaz, avdet olunamaz (dönülemez) derinliklere gitmek” (Mai ve Siyah, s. 399).

Ahmet Cemil, romanın başlarındaki geleceğe mavi hayallerle bakan bir genç olmaktan uzaklaşarak umutlarını kaybetmiş, hayal kırıklıklarına boğulmuş, marazi, şikâyetçi ve melankolik bir yapıya bürünmüş bir karakter haline gelmiştir. O, adeta bir kaybedişin reaksiyonunu ruhunda taşır:

“Dalgalar, uzun kalın birer siyah yılan gibi kıvrana kıvrana, yuvarlana yuvarlana açılıyor; belirsiz bir lisan ile zulmetlerin sonsuz uzaklıklarına doğru serilerek onu davet ediyordu” (Mai ve Siyah, s. 399)

Bireyin maddi ve manevi kayıpları kişide stres bozuklukları, travmatik ve depresif görüntüler gibi birçok psikolojik bozukluk oluşturabilir. Bunlar arasında karmaşık yastan da bahsetmek gerekir: “Karmaşık yas, kayıp sonrası kaçınılmaz ve gerekli olan yas tepkilerinin zaman içerisinde azalmayarak yas sürecinin patolojik bir hal alması olarak tanımlanabilir. Bu durum, fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıkların yanı sıra ölüm düşünceleri ve ölümle sonuçlanan

intihar girişimleri gibi sonuçlara yol açabilir (Prigerson vd.,1997). Bireyin cinsiyeti, ekonomik durumu, sosyo-kültürel yapısı ve eğitim düzeyi de intihar girişiminde önemli yer tutar. "İntihar girişimini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Psikolojik, toplumsal, ekonomik ve biyolojik nedenler" (Apaydın vd., 2016: 40).

Ahmet Cemil, önceleri mücadeleci bir yapıya sahipken kaybedişler neticesinde kırılğan, çekingen, mücadeleyi sevmeyen, karamsar bir kişi haline gelir. O, artık yalnızlıktan hoşlanan, ağlamaya meyyal, içerisinde karmaşık bir yas hali barındıran, hatta ölmeyi bile arzulayan bir yapıya bürünür:

"Bunların siyah kucağına atılmak, yarın doğacak olan o güneşin hayat sefaletleriyle istihza eden ziyasından (güneşin yaşamın yoksulluklarıyla alay eden ışığından) kaçmak, bu siyahlıklar içinde sonsuz bir yoklukla mesut ve müsterih (mutlu ve rahat) yuvarlanıp gitmek" (Mai ve Siyah, s. 399).

Kişinin bunalıma itilmesinde iç ve dış faktörler etkilidir. Hangisinin baskın olduğu hususu farklı sebeplere bağlı olmakla birlikte bunaltının sonuçları da değişebilmektedir. "Kayıp yaşantıları yoğun duygular içeren zorlu bir deneyimdir. Bahsedildiği gibi bu süreç yolunda gitmediğinde, geçen zamana rağmen belirtilerin azalmadığı ve işlevselliğin kayıp öncesi düzeye dönmediği durumlar olabilmektedir" (Cesur, 2017: 294).

Bireyin kayıpları onu intiharın eşiğine getirebilir. İntihara yol açan en önemli unsurlar arasında toplumsal faktörler yer alır. Emile Durkheim'ın intihar olgusuna bakışında toplumsal sebepler ön plandadır. Durkheim, intiharı üç ana kategoriye göre tasnif eder: Egoistik (bencil), Altrustik (elcil) ve Anomik (kuralsızlık) intiharları (Durkheim, 2002: 9-10).

Ahmet Cemil'in marazi bir yapıya bürünmesinde onun kişisel yatkınlığı yanı sıra nesne kaybının büyük etkisi vardır. Bu nesne kaybı, onu geleceğe taşıyacak unsurların ve dolayısıyla geleceğin kaybıdır. Kendisinde intihar duygusunu oluşturan da daha çok dış faktörlerdir:

"O zaman kendini bu dalgaların arasında süzülüp latif bir gaşiy (hoş bir kendinden geçiş) ile mest olarak, sınırları uyuşarak denizin o dipsiz uçurumlarına doğru iniyor vehmetti (hayal etti). İniyor, bitmeyen bir sükût (düşüş) ile, zulmetleri tabaka tabaka yararak, şu siyah dalgaları kütle kütle sırtına alarak, yavaş yavaş, muntazam bir ahenkle (düzenli bir uyumla), ademe (yokluğa) tam bir teslimiyetle iniyordu. Evet, bir karar hamlesi, yalnız küçük bir hareket, nasipsiz geçen hayatı ile şu faydasız vücut arasında bu denizin bütün siyah tabakalarını bir set silsilesi gibi bırakarak ta şu ummanın (okyanusun) bir türlü sonu bulunamayan derinliklerine kadar inecekti. Birdenbire silkindi" (Mai ve Siyah, s. 399).

Halit Ziya Uşaklıgil, burada anne imgesini yeniden doğuş bağlamında kullanır. Denize atlayıp ölmeyi bir kurtuluş zanneden Ahmet Cemil'i hayata

bağlayan ise annesinin sesidir. Bireyin “bilinçdışındaki anneye dönme arzusu” (Arıkan: 2012: 110) romanda bu ses ile farklı bir şekilde gerçekleşir.

“Ta yanı başında bir ses:

- Cemil, niçin karanlıkta yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı: Geliyordum, anne!... dedi ve hayatta bir ümidi kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş bu siyah geceden, şu kendini çekip almak isteyen ademden (yokluktan) ayrılarak, mevcudiyetini (varlığını) daha kuvvetle çeken bu sese uyarak, annesini takip etti” (Mai ve Siyah, s. 400).

Ahmet Cemil, intihar etmek üzereyken annesinin sesi üzerine irkilerek geri döner ve annesine sarılır. Hayatının baharında olmasına rağmen büyük acılar çeken Ahmet Cemil, annesi sayesinde hayata tutunur. “Annesinin varlığı Ahmet Cemil’in ayakta kalmasını sağlar” (Kadıızade, 2004: 84). Annesi Sabiha Hanım, adeta Ahmet Cemil’i yeniden doğurur. Anne, kişinin kendisini yeniden var etmenin imgesidir. Anne, kişinin evrenidir: “Anne/evren, daima ‘bize yeniden gidiş’in, ‘bize yeniden dönüş’ün başlangıcıdır. Yaşamın acımasızlığı karşısında tahrip olan, parçalanan ve her bir parçası bir başka diyarda kalan benlik, buradan gelen ‘kendine dön’, ‘kendini tanı’ ve ‘kendin ol’ sesleriyle döner” (Korkmaz, 2014: 150). Ahmet Cemil’in annesinin sesiyle annesine dönüşü, aynı zamanda kendiliğini oluşturmanın anahtarıdır. Annenin sesi olmasaydı Ahmet Cemil, kendisi olmayacağı gibi, bir “yok oluş”a, “kaos”a sürüklenecekti.

“Sabiha Hanım’a daima “anne” diye hitap eden “valide” hitabında bir sahtelik hisseden Ahmet Cemil, babasının ve kız kardeşinin ölümünden sonra biricik serveti ve tek tesellisi olarak gördüğü annesini yaşama sebebi olarak kabul eder. Eşini ve kızını kaybeden Sabiha Hanım ise, oğlunu da kaybetme korkusu yaşadığı için ona karşı daha korumacı bir kimliğe bürünür” (Düzün, 2017: 50).

Ahmet Cemil’i hayata bağlayan annesi anne-çocuk arasındaki bağ ile açıklanabilir. Annenin çocuğa, özellikle erkek çocuğun anneye olan bağı, bize Jung’un anima arketipini hatırlatır. Ona göre “anne” arketipi insanın doğumundan itibaren var olan bir arketiptir. Bu, bireylerin ortak bilinçdışında “anne”nin zaten var olan bir imge olduğu anlamına gelir. “Anima arketipi; insanlığın en köklü bilinçdışı birimlerinden biridir. Carl Gustav Jung bu arketipin kişisel anneden farklı olarak kolektif bilinçdışındaki anne imajı biçiminde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre; erkek psikolojisindeki anne imgesinin tek kaynağı kişisel anne değildir” (Tek, 2016: 1078).

Psikolojide, bir çocuğun, kendini en güvende ve mutlu hissettiği zamanın anne kucağı olduğu söylenir. Hatta kişinin en mutlu olduğu zaman için anne karnında bulunduğu zaman olduğu ifade edilir.

Cahit Sıtkı Tarancı, “Anne Ne Yaptın” adlı şiirde saadet olarak anne karnındaki zamandan bahseder:

“Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı?

Sanki karnında fazla yaramazlık mı ettim?

Senden istemiyordum ne tacı ne sarayı

Karnında yaşıyordum kâfiydi saadetim” (Tarancı, 2000: 30).

Babası ölmüş olan Ahmet Cemil, “anne şefkati ile beraber anne kucağını da arar. Annesi ile dertleşirken, başını onun kucağına koyma ihtiyacını duyar. Romanda bu tür duygularla iki üç kez karşılaşırız” (Özcan, 2004: 90-91).

“Ahmet Cemil güldü, ancak şefkatinden doğan bu rikkat sözleri Ahmet Cemil’i birden beş yaşındaki çocukluğuna iade etti, kumral uzun saçlı başını annesinin dizine koydu” (s. 54).

Ahmet Cemil, babası da yakın zamanda öldüğünden sıkıntılı bir süreç geçirmektedir. Onun çocuksu mizacı da hayat karşısında pasif kalmasına sebep olmaktadır. “Bu durum Ahmet Cemil’in karakter özelliğidir ve çocukluk yıllarındaki alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır” (Özcan, 2004: 91).

Mai ve Siyah’ın sonlarına doğru, Ahmet Cemil’in bütün hayallerini kaybettiği görülür. Onu hayata bağlayan ise annenin varlığıdır. Kendi hayallerini ve kız kardeşini gömdüğü bu şehirde daha fazla kalmak istemez. Çekmeceден diplomasını çıkarır. Uzak vilayetlerden birine gidecektir. Gözleri haritada, “çöl deryaları” üzerinde dolaşır. Çöl, Ahmet Cemil için huzuru bulacağı vaha olacaktır. (Özcan, 2004: 97).

Jung, *Dört Arketip* adlı yapıtında arketipsel olarak "annelik" ile ilgili şöyle der: “Dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkarıcı ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan” (Jung, 2005: 22). O, her erkeğin, içinde o ya da bu kadına ait olmayan sonsuz bir kadın imgesi barındırdığını, bu imgenin özünde bilinçdışı ve erkeğin organik sistemindeki asıl kadın biçiminin, yani bir arketipin, kalıtımsal bir ögesi olduğunu ifade eder.

Kız kardeşinin ölümü ve sevdiği kızın başkasıyla nişanlanması Ahmet Cemil’i travmatik bir yapıya bürümüşken onu hayata bağlayan ise annesidir. Ahmet Cemil’in anneye dönüş arzusu psikanalitik olarak bireyin iç ve dış dünyasındaki trajik olgularla açıklanabilir. Özellikle yalnızlık, kaygı, psikolojik yaralanmalar, nesne kaybı gibi sebepler annenin aranmasına sebep olabilir.

Sonuç

İnsanoğlu, yaşamı boyunca birçok kayıp yaşar. Bu kayıpların sonuncusu kendi hayatıdır. Kaybedişler bireyde farklı tepkiler oluşturabilir. Bunlar arasında melankoli ve yas önemli yer tutar. Bu durum bireyin depresif kişiliğe bürünmesine hatta intihara kadar sürükleyebilir. Tabi ki her kaybediş bireyi derin bir çöküntüye uğratmayabilir. Kişi, farklı varlık, nesne veya kavramlara bağlanarak veya savunma mekanizmaları oluşturarak kaybedişin izlerini silmeye çalışır. Uşaklıgil’in *Mai ve Siyah* romanı hayal hakikat tezadında vücut bulmuş bir eserdir. Romanın başkışisi

Ahmet Cemil'in şahsında bir kaybedişin hikâyesi anlatılmaktadır. Ahmet Cemil, kaybedişler sonrası depresif ve travmatik bir yapıya bürünerek iç dünyasında karmaşık bir yas hali barındırır. Ahmet Cemil, hayatı boyunca karşılaştığı hayal kırıklıkları ve kaybedişler sebebiyle intihar etmek üzereyken annesine dönerek adeta yeniden doğar. Bu bakımdan *Mai ve Siyah*'ta anne, sadece kişiyi dünyaya getiren bir varlık değil, aynı zamanda onu hayata bağlayan, adeta yeniden dünyaya getiren imgedir.

Kaynakça

- Apaydın Halil, Özdemir Şuayip, Z. Ünal Ayşe. (2016), "İntihar Girişiminde Bulunan Bireylerde Bazı Değişkenlerle İntihar Girişimi İlişkisi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 6, s.7-46.
- Arıkan, Seda. (2012), "Sırça Fanus'ta Esther'in İntiharının Anne Rahmine Geri Dönme Çabası Bağlamında İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012 16 (2), s.99-112.
- Bakırcıoğlu, N. Ziya. (2005), *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Cesur, Gizem. (2017), "Kayıp Yaşantılarının Sonrası: Tartışmalı Bir Kavram "Karmaşık Yas", *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 2017, C 5, S 10, s.289-310.
- Durkheim, Emile. (2002), *İntihar*, (Çev.) Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Düzün, Berna. (2017), *Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Aile*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Jung, Carl Gustav. (2005), *Dört Arketip*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kadıızade, Esra Dumanlı. (2004), *Halit Ziya Uşaklıgil ve Romanlarının İzleksel Açısından İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Karabulut, Mustafa. (2013), *Edip Cansever Şiiri – Psikanalitik Bir İnceleme*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Ramazan. (2014), *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Özcan, Nebahat. (2014), "Ahmet Cemil ile Mümtaz'ın Benzerlikleri", *TÜBAR-XV-/2004-Bahar*, s. 83-101.
- Prigerson, Holly. G., Andrew J. Bierhals, Stanislav V. Kasl. (1997), "Traumatic Grief as a Risk Factor for Mental and Physical Morbidity". *American Journal of Psychiatry*, 154, 616-623.
- Stevick, Philip. (1988), *Roman Teorisi*, (Çev.) Sevim Kantarcıoğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

- Şahin, Veysel. (2017), "Halid Ziya Uşaklıgil'in 'Aşk-ı Memnu' Romanında Mekân-İnsan Diyalektiği", *Romanda Mekân*, (Edidörler: Ramazan Korkmaz, Veysel Şahin), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şen Sönmez, Ürün. (2013), "Tanzimat Romanında Anne", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/13 Fall 2013, p. 1451-1461.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2011), "Hâlîti Ziya Uşaklıgil (Mâi ve Siyah ve Aşk-ı Memnu)", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 9. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tarancı, Cahit Sıtkı. (2000), *Otuz Beş Yaş*, Can Yayınları, İstanbul.
- Tek, Zeynep. (2016), "Ziya Osman Saba'nın Şiirlerinde Anima Arketipi", *International Conference on Research in Education and Science (ICRES)*, May 19-22, 2016, Bodrum, Turkey.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. (1969), *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. (2009), *Mai ve Siyah*, (haz.: Enfel Doğan), Özgür Yayınları, İstanbul.
- Zariç, Mahfuz. (2016), "Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah Adlı Romanında Libido ve Destrudo", *ASOSCONGRESS, Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (13-15 Ekim 2016, Elazığ), s. 3261-3277.